
Uruguay Turu Nihai Senedi'nde Sübvansiyonlar Konusu: Türkiye Açısından Değerlendirmeler¹

Aykut Göker²

BÖLÜM I

Uruguay Turu Nihai Senedi ve Sübvansiyonlar

“Belli bir kültür, üretim, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının ya da kurumsal yapının küresel ölçekte yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesini ifade eden ‘Küreselleşme [Globalleşme]’nin ereği, son çözümlemede, [bütün ekonomik faaliyet alanlarında ulusal sınırların ortaya çıkardığı engel ya da kısıtlamaların kalktığı] tek bir dünya sistemi yaratmaktır.”³ Pazar ekonomileri açısından “tek bir dünya sistemi yaratmak” yaklaşımı, bilindiği gibi, yeni değildir. ‘Küreselleşme’de yeni olan belirgin özellik, bu “tek dünya sistemi”ni güvence altına alacak, son derece kapsamlı ve gelişkin bir uluslararası hukuk düzeninin de kuruluyor olmasıdır. Bu hukuk düzeni kurulurken olabildiğince izlenmesine çalışılan yöntem ise, çok sayıda taraf ülkenin, daha çok, “müzakereler” yoluyla bu ortak zeminde buluşmalarının sağlanmasıdır.

‘Ticarette liberalizasyon’u bütün dünyada, ekonomik bir norm olarak, egemen kılmayı amaçlayan ve GATT müzakerelerine taraf ülkelerin onayıyla 31.12.1994’te yürürlüğe giren **Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Kuruluş Anlaşması ve Ekleri** (kısaca “Uruguay Turu Nihai Senedi” olarak anılan anlaşma), kurulmakta olan bu hukuk düzeninin önemli adımlarından biridir. Bu anlaşma, TBMM tarafından da 26.1.1995 tarih ve 4067 sayılı yasayla onaylanmış ve 31.12.1994 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir.⁴ Bütünüyle hukuki düzenlemeleri içeren, bu 550 sayfalık anlaşma, 1986 Eylül’ünde Punta del Este’de (Uruguay) başlayan ve 1994’te tamamlanan, Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri’nin Uruguay Turu sonunda ortaya çıkmıştır. “Uruguay Turu küresel bir müzakereydi ve küresel bir sonuç doğurmuştur.”⁵

¹ **İktisat dergisi**, Ekim 2000, Sayı 406’da yayımlanmıştır.

² Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) Danışmanı

³ Bknz. **Türkiye’nin Bilim ve Teknoloji Politikası**, TÜBİTAK BTP 97/04, Ağustos 1997, sayfa 20.

⁴ TBMM tarafından onaylanan “Uruguay Turu Nihai Senedi” nin Türkçe ve İngilizce, tam metni için bknz. **Resmî Gazete**, 25 Şubat 1995, Mükerrer Baskı.

⁵ GATT Sekretariat, 1994. “*The Final Act of the Uruguay Round: A summary*”, **International Trade FORUM** 1/1994.

Uruguay Turu Nihai Senedi'nin Kapsamı...

Tarım, tekstil ve hizmet sektörleri dahil, hemen hemen bütün ekonomik-ticari faaliyet alanlarını kapsamına alan Uruguay Turu Nihai Senedi, sübvansiyonlar, anti-damping, ticarete teknik engeller ve koruma tedbirleri gibi konularda çok taraflı ilke ve kurallar getirmekte; anlaşmazlıkların halli için etkin mekanizmalar oluşturmaktadır. Senet'e göre, mal ticaretinde gümrük tarifeleri indirilecek, tarımda ihracat sübvansiyonları ve iç destek seviyeleri aşağıya çekilecek, bir geçiş döneminden sonra dokuma ve hazır giyim sektöründe miktar kısıtlamaları (kota uygulamaları) kaldırılacak, hizmet sektörlerinin pazara girişine imkân tanınacaktır.

Senet'in kapsamı konusunda bir fikir edinilebilmesi için, içerdiği [**Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması**'na] ek anlaşmalar listesine şöyle bir göz atmak yeterli olacaktır.

Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması'nın Ekleri

Ek 1a: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT 1994)

Tarım Anlaşması

Bitki ve Hayvan Sağlığı Önlemleri Uygulama Anlaşması

Tekstil ve Giyim Anlaşması

Ticarete Teknik Engeller Anlaşması

Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

Sevöncesine İnceleme Anlaşması

Menş Kuralları Anlaşması

İthalat Lisansları Anlaşması

Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması

Koruma Tedbirleri Anlaşması

Ek 1b: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

Ek 1c: Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

Ek 2: Anlaşmazlıkların Halli Kural ve Yöntemleri Hakkındaki Mutabakat Metni

Ek 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

Ek 4:

Çoklu Ticaret Anlaşmaları

Sivil Uçak Ticareti Anlaşması

Devlet Alımları Anlaşması

Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması

Uluslararası Sığır Eti Anlaşması

Görölebileceđi gibi, Senet, yalnızca, “Uluslararası, Sınır Ötesi Yatırımlar” konusunda kapsamlı bir düzenleme getirmemektedir. Bu konuda, sadece “Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri”ne yer vermekle yetinilmiştir. Ancak, Senet'in açık bıraktığı bu alan, müzakeresi, ilkin OECD bünyesinde başlatılan; ama, üyeler arasında görüş birliği sağlanamayınca, Dünya Ticaret Örgütü'ne

devredilmiş bulunan, **Çoktarafli Yatırım Anlaşması** (*Multilateral Agreement on Investment [MAI]*) ile kapatılmaya çalışılmaktadır.

Ele Alınacak Konu...

Burada bu son derece geniş kapsamlı ve karmaşık hukuki düzenlemenin yalnızca “**sübvansiyonlar**”la ilgili hükümlerini, bunların içinden de özellikle AR&GE faaliyetlerine ilişkin olanlarını ele almaya çalışacağım. Bilindiği gibi Senet, **Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması**⁶ ile devletin/hükümetlerin hangi ekonomik etkinlik alanlarına, ne ölçüde ve hangi koşullarla destek sağlayabileceğinin kurallarını da belirlemekte ve bu kurallara uymayan ülkelere uluslararası düzeyde uygulanacak yaptırımları ortaya koymaktadır.

Özellikle bu anlaşmanın, Türkiye'nin Sanayii açısından son derece önemli olduğu kanısındayım. Zira, ‘sübvansiyonlar’, bilinen, yaygın deyişle ‘teşvikler’, sanayi hayatımızda tarihsel bir rol oynamış; sanayi yatırımlarımızın ve üretimimizin yönlendirilmesinde, her dönemde, stratejik önemi olan bir politika uygulama aracı olarak kullanılmıştır. Belirlenen politikalar doğru muydu ya da ne ölçüde isabetliydi; bu stratejik araç etkin kullanılabildi mi, ya da ne ölçüde doğru yönde kullanılabildi, bütün bunlar ayrı bir tartışma konusudur ve tartışılmalıdır da. Ama, burada biz bunu tartışacak değiliz. Ele alacağımız husus, Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması'nın, Türkiye açısından getirdiği son derece **dramatik değişiklik**dir.

“Dramatik değişiklik” diyoruz; zira, söz konusu anlaşma, sanayimizin alışık olduğu türden ‘yatırım ve ihracat teşvikleri’ni bütünüyle yasaklamakta; buna karşılık, hiç de alışık olmadığı ve pek de yapmadığı bir ekonomik faaliyet türüyle, yani AR&GE faaliyetiyle ilgili “teşvikler” getirmektedir; hem de inanılmaz boyutlarda...

Uruguay Turu Nihai Senedi, diğerlerini yasaklarken niçin AR&GE’de teşvik getiriyor? II. Bölüm’de bu soruyu yanıtlamaya çalışacağız. Ama, asıl yanıtlamak istediğimiz soru şu: **Sübvansiyonlar konusundaki bu dramatik değişiklik sanayimiz için gerçekten bir tehdit mi yaratıyor; yoksa, tam tersine, bu anlaşma, AR&GE ve inovasyonda atılım yapmak için bir fırsat mıdır?** Senet’in bir bütün olarak sanayimize getirdiği tehditleri fırsatlara dönüştürmek için kullanılabilecek tek imkân belki de bu anlaşma... Konuyu III.

⁶ Anılan Anlaşma ile ilgili olarak bkz., Kural, Koray ve diğerleri, **GATT Normları ve Uluslararası Bütünleşmeler Açısından Devlet Yardımları (Mukayeseli Bir İnceleme)**, DPT Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Mart 1995. Ayrıca, Anlaşma'nın TBMM tarafından onaylanan, Türkçe ve İngilizce, tam metni için bkz. **Resmi Gazete**, 25 Şubat 1995, Mükerrer Baskı.

Bölüm’de birlikte tartışacağız.... Ama önce, Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması’nın karakteristik hükümlerini birlikte anımsayalım.

Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması...

Neler Sübvansiyon Sayılıyor?

Anlaşma’ya göre, herhangi bir hükümetin ya da kamu kuruluşunun aşağıda sıralanan türden finansal katkıları, bunlardan bir fayda sağlanıyorsa, “sübvansiyon” sayılmaktadır:

- i. doğrudan fon transferleri (hibe, ödünç verme, öz sermayeye iştirak vb.) ya da doğrudan fon transferi ihtimalini taşıyan uygulamalar (kredi teminatı vb.);
- ii. vazgeçilen ya da tahsil edilmeyen bütçe gelirleri (vergi ertelemeleri vb. mali teşvikler);
- iii. genel amaçlı altyapılar dışında devletçe/hükümetlerce sağlanan mal ve hizmetler ya da yapılan satınalmalar;
- iv. bir fon mekanizmasına yapılan ödemeler ya da normal olarak devletin/hükümetlerin yetkisinde olan yukarıdaki işlev tiplerinden bir ya da daha fazlasının görevlendirilen bir özel sektör kuruluşu eliyle, normal olarak devletçe/hükümetlerce yapılan uygulamalardan gerçek anlamda farksız bir biçimde yürütülmesi;

ya da,

kısaca “GATT 1994” olarak anılan, “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994”ün XVI. Maddesi’ndeki anlamda, herhangi bir şekildeki gelir ya da fiyat desteklemeleri.

Yasaklanan Sübvansiyolar...

Bu anlaşmaya göre, bazı sübvansiyonlar, “Tarım Anlaşması”nda belirtilen durumlar dışında, bütünüyle yasaklanmaktadır. Yasaklananlar şunlardır:

- i. hukuken ya da gerçekten, tek başına ya da diğer birkaç koşuldan biri olarak ihracat performansına bağlı olan sübvansiyonlar,
- ii. tek başına ya da diğer birkaç koşuldan biri olarak ithal mallar yerine yerli malların kullanılmasına bağlı olan sübvansiyonlar.

Dava Edilebilir Sübvansiyonlar...

Eğer Anlaşma’ya taraf ülkelerden biri, Anlaşma’nın 1. Maddesi’nde anılan (yukarıda işaret ettiğimiz) sübvansiyonlardan herhangi birini kullanarak, Anlaşma’ya taraf diğer bir ülkenin çıkarlarını olumsuz yönde etkilemişse, örneğin, o ülkenin yerli sanayiine zarar vermişse, söz konusu sübvansiyonları kullanan ülkeye karşı önlemler alınabilmekte ve hukuki yollara başvurulabilmektedir. Hangi durumlarda “ciddi bir zarar”ın mevcut olduğu

sonucuna varılacaktır; bu nasıl karara bağlanacaktır ve alınabilecek karşı önlemler nelerdir, nasıl uygulanacaktır; bu konulara ilişkin usûl ve esaslar, Anlaşma'nın, “**Dava Edilebilir Sübvansiyonlar**” başlıklı bölümünde ortaya konmaktadır.

Dava Edilemeyen Sübvansiyonlar...

Aynı anlaşmaya göre, verilebilecek sübvansiyonlar (Anlaşma'nın terimleriyle söylersek, “Dava Edilemeyen Sübvansiyonlar”) yalnızca şu kategorileri kapsayabilir:

- i. ‘spesifik’ (belirli bir sanayi dalı ya da grubuna, bir teşebbüs ya da grubuna özgü) olmayan sübvansiyonlar,
- ii. firmalarca yürütülen ya da yüksek öğretim ya da araştırma kuruluşlarının firmalarla yaptıkları sözleşmeler bazında yürüttükleri sınaî araştırmalar ve rekabet öncesi geliştirme faaliyeti için yapılan yardımlar⁷,
- iii. bölgesel kalkınma çerçevesinde, önceden açıkça tanımlanmış ‘dezavantajlı’ bölgelere verilen ama ‘spesifik’ olmayan yardımlar,
- iv. mevcut tesislerin, yasa ve/veya yönetmeliklerle getirilen ve sonuçta, firmalar için daha büyük mali yük ve sınırlamalara yol açan yeni çevre şartlarına uyumunun sağlanabilmesine yönelik yardımlar.

Dava Edilemeyen Sübvansiyonların Kendi İçlerindeki Kısıtlar...

Dava Edilemeyen Sübvansiyonlar'ın kendi içlerinde de belli sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin, sınaî araştırmalarda⁸ yapılacak hibe biçimindeki yardımlar, araştırma maliyetinin %75'ini; rekabet öncesi geliştirme faaliyetlerinde⁹ ise, maliyetin %50'sini geçemez. Ayrıca, araştırma maliyetinin hesabında ne tür giderlerin dikkate alınabileceği de tek tek sayılmıştır.¹⁰

⁷ Yüksek öğretim kurumları ve araştırma enstitülerince, bağımsız olarak yürütülen temel araştırmalara bu anlaşmanın getirdiği hükümlerin uygulanamayacağı belirtilmektedir.

⁸ Aynı anlaşma ile getirilen tanıma göre; **sınaî araştırma** terimi, yeni ürünlerin, proseslerin ya da hizmetlerin geliştirilmesi ya da mevcutların önemli ölçüde iyileştirilmesinde yararlanılabilecek yeni bilgilerin bulunması amacını taşıyan plânlanmış araştırma ya da kritik incelemeleri ifade etmektedir.

⁹ **Rekabet öncesi sınaî geliştirme** terimi, sınaî araştırma bulgularının, ister satış isterse kullanmak niyetiyle olsun, yeni, değişik ya da iyileştirilmiş ürünler, prosesler ya da hizmetlere yönelik bir plân, taslak ya da tasarıma dönüştürülmesini anlatmaktadır. Ticarî olarak kullanılabilir olmamak kaydıyla ilk prototipin yaratılması ve ayrıca, sınaî uygulama ya da ticarî sürüm için kullanılabilir ya da dönüştürülebilir olmamak kaydıyla, ürün, proses ve hizmet seçeneklerinin kavramsal formülasyon ve tasarımı ile ilk gösterimleri ya da pilot projeler de rekabet öncesi geliştirme faaliyeti kapsamına girmektedir.

¹⁰ Yapılacak yardımlar şu tür araştırma giderlerini kapsayabilir:

- personel (araştırmacılar ve münhasıran araştırma faaliyetinde istihdam edilen teknisyenler ve diğer destek elemanları) giderleri;
- münhasıran ve sürekli olarak araştırma faaliyeti için kullanılan alet, teçhizat, arazi ve binaların bedelleri (sayılanlar ticari olarak elden çıkarılmamak kaydıyla);
- satın alınan araştırma hizmetleri, teknik bilgi, patentler vb. dahil olmak üzere, münhasıran araştırma faaliyeti için kullanılan danışmanlık ve buna eşdeğer hizmetlerin bedelleri;
- doğrudan araştırma faaliyetinin sonucu olarak ortaya çıkan ek genel giderler;

Ancak, AR&GE harcamalarıyla ilgili sübvansiyonlara belli kısıtlar getirilirken, bu yüzdelerden de görülebileceği gibi, firmalar lehine son derece cömert davranılmıştır.¹¹

Şimdi gelelim, kritik soruya... **Uruguay Turu Nihai Senedi, diğerlerini yasaklarken niçin AR&GE’de teşvik getiriyor, ya da bir başaka deyişle, niçin AR&GE’de kamunun müdahalesine cevaz veriyor?**

BÖLÜM II

AR&GE’de (Bilim, Teknoloji ve İnovasyonda) Niçin Kamu Müdahalesi...

Uluslararası pazarlarda **rekabet üstünlüğü** kazanılmasında, dolayısıyla da dünya nimetlerinin paylaşılmasında, teknolojinin oynadığı belirleyici rolün hepimiz farkındayız.

Bu rol nedeniyledir ki, özellikle de II. Dünya Savaşı sonrasında, pazar ekonomileri, ülkenin bilim ve teknolojiye yetkinlik kazanması ya da mevcut yetkinliğinin artırılması meselesine büyük bir önem verdiler; bu konuyu, 1950’li ve 60’lı yıllarda, genellikle “Bilim Politikaları”, ama sonraki on yıllarda, “**Bilim ve Teknoloji (B&T) Politikaları**” olarak anılan, **ulusal** politikalar çerçevesinde ele aldılar.

Aslında teknolojinin oynadığı bu rol, ilk kez, İngiliz Sanayi Devrimi ile belirgin hale geldi. Sanayi Devrimi’nin İngiltere lehine yarattığı muazzam üstünlüğün en önemli faktörlerinden biri, bu ülkenin teknolojiye kazandığı yetkinlikti.

-
- doğrudan araştırma faaliyetinin sonucu olarak ortaya çıkan diğer işletme giderleri (sarf edilen malzeme, enerji ve su için yapılan ödemeler vb.).

¹¹ Mevcut tesislerin yeni çevre şartlarına uyumunun sağlanabilmesine yönelik yardımlar konusunda getirilen sınırlamalara da bu arada kısaca değinelim: Söz konusu yardımlar,

- bir kereye mahsustur; yinelenemez;
- uyum maliyetinin %20’si ile sınırlıdır;
- tamamen firmalar tarafından üstlenilmesi gereken, eski tesis yerine konacak yeni tesisin bedeli ile işletme giderlerini kapsamaz;
- firmanın sıkıntıya ve kirlenmeye yol açan faktörleri azaltmaya yönelik plânyla doğrudan bağlantılı ve orantılı olmak durumundadır, gerçekleştirilebilecek herhangi bir imalât maliyet tasarrufuna yönelik harcamaları kapsayamaz; ve
- yeni donatım ve/veya üretim prosesini benimseyip uygulayabilen bütün firmaların yararlanabilmelerine açıktır [yani “spesifik” olamaz].

Bunu, bu açıklığıyla ilk kavrayan, bir Alman iktisatçı, Friedrich List'tir (1789-1846). *"List, gerçekte serbest ticarete inanmıştı; ama o, bu idealin ancak çok sayıda ülkenin **teknoloji bakımından eşit düzeyde olmaları** halinde geçerli olabileceğini düşünmekteydi"*. Buradan hareketle, List, Almanya'nın, **teknolojide İngiltere'ye yetişebilmesi için**, *"sanayi ve eğitim politikalarına sıkı sıkıya bağlı, **devletin orkestrasyonunda uygulanacak, uzun dönemli, ulusal bir teknoekonomi politikası**"* öngörüsünde bulundu (Freeman, C., 1989).

Almanya, XIX. yüzyılın ikinci yarısında, benimsediği bu politika ile İngiltere'ye yetişmeyi başardı. Bu iki ülkenin ardından sanayileşen, büyük-küçük, bütün ülkelerin uygulamalarında Listgil motifler bulunabilir. Listgil uygulamaların, günümüze yakın, iki tipik örneğini, "devletin orkestrasyonu sağlamadaki rolü"nü çok iyi kavramış bulunan **Japonya** ve **G. Kore** vermişlerdir.

B&T Politikalarında Ana Motif

Gerek, II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra, ileri sanayi ülkelerince izlenen bilim politikaları, gerekse günümüzün B&T politikalarıyla ulaşılmak istenen nokta, List'in öngördüğü teknoekonomi politikası ya da ondan esinlenen sonraki uygulamalarda olduğu gibi, ülkenin **Araştırma-Geliştirme (AR&GE)** yeteneğini artırmak ve böylece B&T'yi üretimde yetkinleşmektir. Ama, amaç bundan ibaret değildir. AR&GE faaliyeti sonucu ortaya konan yeni bilimsel ve teknolojik bulguları, kasacası, üretilen B&T'yi, ekonomik ve toplumsal bir faydaya dönüştürme becerisini de kazanmak; bu beceriyi de geliştirmek, bu politikaların ana motifidir.

B&T'yi ekonomik ve toplumsal faydaya, yani, pazarlanabilir ya da toplumun yararına sunulabilir yeni ya da daha gelişkin bir ürün, üretim yöntemi, sistem ya da hizmete dönüştürebilme becerisine, inovasyon becerisi diyoruz. Teknoekonomi politikaları ya da B&T politikaları, son çözümlemede, ülkeye -o ülkenin insanına, firmalarına- işte bu beceriyi kazandırmayı hedef alır.

Demek ki, burada, yenilikçi, yaratıcı, **ama her şeyden önce üretici** bir toplum haline gelmek söz konusudur. Bunun başarılabilmesi içinse, öğretim ve eğitim politikasından istihdam politikasına; ekonomi, sanayi ve para politikalarından yabancı sermaye ve ticaret politikalarına; enformasyon ve telekomünikasyon politikalarından bölgesel politikalara kadar pek çok politikada, B&T politikasının gereklerini karşılayacak düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır. En önemli nokta, öngörülen amaçlara ulaşmayı sağlayacak AR&GE ve inovasyon yatırımları için, **özellikle de, firmaların AR&GE ve inovasyon**

yatırım ve faaliyetlerine yönelmeleri/yöneltilenmeleri için, yeterli finansman kaynağının ayrılabilmesidir.

Bütün pazar ekonomilerinde görülen odur ki, firmaların, AR&GE ve inovasyon alanına, toplumsal ilerlemenin gerektirdiği düzeyde yatırım yapabilmeleri için, kamunun yönlendiriciliğine ve finansman desteğine ihtiyaçları vardır. Bu nedenle, B&T politikası, finansman kaynaklarının, özellikle de kamu kaynaklarının kullanım biçimini ve tahsis önceliklerini, işaret edilen finansman ihtiyacını karşılamayı mümkün kılacak şekilde değiştirmeyi de öngören bir politikadır.

İşaret edilen özellikleri açısından B&T politikası, belli aşamalarda **yürütme ve yasama organlarının müdahalesini**, belli aşamalarda, **bazı rollerin doğrudan kamu kurumlarınca üstlenilmesini** zorunlu kılar. Görülen odur ki, bütün pazar ekonomilerinde bu yapılmakta; vergi ve finansman politikalarında (dolayısıyla da bu konularla ilgili yasalarda) yapılan düzenlemelerle ya da doğrudan kamu kaynakları kullanılarak yaratılan fonlardan verilen desteklerle, firmalar, AR&GE yapmaya ve inovasyona teşvik edilmektedirler.

Verilen desteklere rağmen, firmaların AR&GE faaliyetlerinin, yine de, toplumsal ilerleme için gerekli AR&GE faaliyetlerinin tamamını karşılamadığı; örneğin, uzun vadeli araştırmalara pek yönelmedikleri görülmektedir. Gerçekten de, sanayi kuruluşları, teşvik mekanizmaları yoluyla elde ettikleri finansman imkânları dahil, toplam AR&GE kaynaklarının %80-90 kadarını, sadece, kısa vadeli, ürün geliştirme ve proses iyileştirmeleri için kullanmaktadırlar.¹² Ortaya çıkan uzun vadeli temel ve uygulamalı araştırma açığı, kamu araştırma kurumlarınca yürütülen AR&GE faaliyeti ya da kamunun bu amaca yönelik fon yönetimi kurumlarınca üniversitelere verilen temel araştırma desteği ya da güdümlü araştırma projeleri yoluyla kapatılır.

“Serbest” pazar ekonomilerinde, bilim-teknoloji-inovasyon meselesine, hükümetlerin/devletin niçin müdahale ettiği; üstelik, bir de, kamu kaynaklarını, niçin, ülkenin firmalarını, AR&GE’ye ve inovasyona yönlendirmek için bu denli cömertçe harcadığı noktasında tam bir açıklığa kavuşmakta yarar vardır.

¹² Lowe Good, Mary, Dr., Under Secretary for Technology, U.S. Department of Commerce, “*The Future of the Engineering Enterprise*”, Remarks Before **The World Congress of Engineering Educators and Industry Leaders**, UNESCO, Paris, July 2 1996.

Pazar Tökezlemesi

B&T politikalarının ve bu çerçevede kamu müdahalesinin dayandırıldığı gerekçe, genellikle, “pazar tökezlemesi (*market failure*)”dir.¹³ Bu kavram, Neoklâsik İktisat Kuramı’na 1960’larda eklenmiştir. Yürütülen ekonomik faaliyetin getirisini, faaliyette bulunanın, bütünüyle kendisine mal edebilme şartlarının eksikliği ya da girişimin taşıdığı risk nedeniyle ortaya çıkabilen pazar tökezlemesi, özellikle de, firmaların AR&GE ve inovasyon faaliyetleri için geçerlidir. Bu tür faaliyetler söz konusu olduğunda “pazar tökezlemesi” şu üç nedenden kaynaklanır:

Yatırımcının AR&GE Sonuçlarını Kendisine Mal Edebilmesindeki Güçlükler...

Temel araştırmaları bir yana bırakalım, uygulamalı araştırmalar ya da sınıai AR&GE faaliyetlerinde bile, yatırımcıların, elde edilen sonuçları bütünüyle kendilerine mal edebilmeleri güçtür. Fikri mülkiyet haklarındaki ilerlemelere rağmen, geliştirilen yeni proses ya da ürünlerin başka firmalarca, nisbeten az bir yatırım maliyeti karşılığında, taklit edilebildiği görülmektedir.

Sağlık ve çevre koruma gibi alanlarda yapılan keşif ve inovasyonların yarattığı toplumsal fayda, inovatörlerin ya da bu alandaki ilk yatırımcıların sağladıkları kârın çok üstündedir.

Teknolojiye yapılan yatırımların sağladığı özel ve toplumsal getiri arasındaki açığın kapatılabilmesi [ve böylece, özel sektörü, teknoloji yatırımlarına girişmekte cesaretlendirebilmek] için ihtiyaç duyulan desteğin hükümetlerce sağlanması öngörülmektedir.

Araştırma-Geliştirme ve İnovasyon Sürecinin Bölünmezliği...

İnovasyon faaliyeti, jenerik nitelikteki teknolojik geliştirmelere, dolayısıyla da, bu teknolojik geliştirmelere kaynaklık eden bilimsel araştırmalara dayanır. Ortaya çıkan bir yeniliğin geriye doğru izi sürüldüğünde, bunun altından belki de 30 yıl önce yapılmış bir bilimsel araştırma çıkabilir. O bilimsel araştırma, bizim yeni ürünümüz yanında başka pek çok yeniliğe de kaynaklık etmiş, hatta, sonuçta, büyük bir toplumsal fayda da yaratmış olabilir. Ama, bu araştırmanın,

¹³ Avrupa Birliği Beşinci Çerçeve Programı’nın temel felsefesi ile ilgili olarak, Paraskevas Caracostas ve Uğur Muldur’un hazırladıkları ve Avrupa Komisyonu’nun, ‘Araştırma, İnovasyon, Öğretim, Eğitim ve Gençlik’ işlerinden sorumlu üyesi Edith Cresson’un önsözünü, Avrupa Komisyonu tarafından 1998 yılında yayımlanan “*Society, The Endless Frontier*” adlı çalışmanın, “*Traditional reasons for and socio-political objectives of public action to promote research and innovation*” başlığıyla yer alan bölümünden (sayfa 22-28) yararlanılmıştır.

ileride, ne gibi yeniliklere yol açacağı; bu yeniliklerin ticari mi yoksa toplumsal bir fayda ile mi ilgili olacağı; hatta herhangi bir yeniliğe yol açıp açmayacağı o dönemde kestirelemezdi ya da kestirilemeyebilirdi. Ne var ki, bilimsel araştırmaların ve hatta teknolojik geliştirmelerin taşıdığı belirsizlik ve yarattığı faydanın saçılmasına karşılık, bu tür faaliyetler, inovasyon yapabilmenin olmazsa olmaz koşuludur.

Bu bölünemezlik, sürecin tamamına büyük, sabit masraflar yükler ve her aşama, sürecin diğer aşamalarının risk ve belirsizliklerini de taşır. Finansörler, bu nedenlerle, AR&GE ve inovasyon alanına yatırım yapmakta zorlanırlar ve sonuçta, toplumsal açıdan gerekli olan optimum düzeyin altında AR&GE yatırımı yaparlar. Bu açığın kapatılması gereği, kamu müdahalesinin en önemli nedenlerinden biridir. Özellikle de, nükleer enerji, yarı iletkenler, havacılık ve uzay gibi konulardaki AR&GE ve inovasyon projelerinin gerektirdiği sabit masraflar ve yatırım tutarları o denli büyüktür ki, kamu fonlarından ya da vergi indirimlerinden destek sağlanmaksızın, bu tür mega projelerin finansmanının özel sektörce karşılanması mümkün değildir.

Belirsizlikler ve Riskler...

AR&GE ve inovasyon süreci, yapılan yatırımın sonuçları konusunda tahminde bulunmayı güçleştiren, pek çok, bilimsel, teknolojik ve ticari belirsizlik taşır. Araştırma projelerinin sonuçları, bazen yatırımcıların, risk ve kazanımlarını doğru olarak değerlendiremeyecekleri kadar uzun dönemlerde ortaya çıkar (örneğin 20 yılda, bazı hallerde daha da uzun).

Diğer büyük güçlük, AR&GE yatırımlarının, genellikle, fiziksel nitelikte olmamasından kaynaklanır. Geleneksel, sınai ve ticari yatırım projelerine para yatıranlar, başarısızlık ihtimaline karşı kendilerini güvence altına almak için, genellikle gayri menkuller üzerinden garanti verilmesini isterler. Böylece, başarısızlık durumunda, proje sahibi şirketin ipotek ettiği gayri menkulleri satışa çıkararak harcamalarının belli bir bölümünü geri kazanabilirler. AR&GE ve inovasyon faaliyetleri ise, sabit kıymetler olarak değerlendirilebilecek yatırım kalemlerini pek fazla gerektirmezler. AR&GE sürecinde kullanılan teçhizat ve aletlerin, başka bir alanda kullanılması ihtimali de azdır. Bu nedenle, bunların ikinci el satışları enderdir. Eğer proje, patent alma noktasına kadar başarıyla yürütülebilmişse, alınacak patent, projeye para koyanların, yatırımlarını, o aşamada, kısmen de olsa geri kazanabilmeleri için tek imkândır. Tabii, söz konusu patentin yüksek bir ticari değeri varsa ve pazarda alıcı bulunabilirse...

Ortaya konulan yeniliklere ticari bir kullanım alanı bulunması ya da bu yenilikleri ticarileştirecek yeni bir şirketin kurulmasında karşılaşılan riskler yüzünden, başarı kazanarak geri dönüş sağlayan, büyük ölçekli AR&GE

projelerinin yüzdesi genellikle çok düşüktür. Risk sermayesi ile uğraşanların belirttiklerine göre, on inovasyon projesinden yalnızca biri, gerçekten kâr getirir.

Asli işleri ekonomik ve ticari riskleri yönetmek olan, geleneksel banka ve finans sistemi de, AR&GE ve inovasyon projelerini, 'a priori' yüksek bir geri dönüş bekleniyor olsa bile, finanse etmede gönülsüzdürler. Bu tür yatırımlar için daha uygun olan **risk sermayesi** ('venture capital') tipi yeni fon mekanizmaları ortaya çıkmaktadır ama, bazı pazar ekonomilerinde, bunların gelişmesi, ekonomik, finansal ve sosyo-kültürel, bir dizi nedenle, pek de mümkün olmamaktadır.

Teknik ilerleme için sermaye sağlanmasını karmaşıklaştıran bu üç faktöre ek olarak, iktisatçılar, pazar tökezlemesinin başka nedenlerine de işaret etmektedirler. Sert rekabet şartlarında, piyasaların, giderek daha kısa dönemli çıkarların öne alınmasını gerektirmesi; monopollerin ya da lider firmaların, alışılmış sınaî yapıların dışına çıkma sonucunu yaratabilecek yeniliklere sermaye yatırmadaki gönülsüzlükleri, bu faktörlerden yalnızca bazılarıdır.

“AR&GE ve inovasyon yatırımlarının özelliğinden kaynaklanan bu güçlükler göz önünde tutulduğunda, bütün pazar ekonomilerinde, hükümetlerin/devletin şu ya da bu biçimdeki yardımları olmaksızın, bilimsel ve teknolojik ilerleme için gerekli sermayenin gerektiği düzeyde sağlanabileceğini düşünmek, öyle gözükmemektedir ki, yalnızca bir hüsnükuruntudan ibarettir.”¹⁴

Hükümetler, bu tür pazar tökezlemelerine karşı, AR&GE ve inovasyon hacmini yükseltmeyi amaçlayan önlemlerle, teknoloji arenasına müdahale ederler. Müdahale daha çok, AR&GE ve inovasyon faaliyetleri ile ilgili olarak, firmalara sağlanan parasal yardımlar, hibeler, vergi ertelemeleri ve altyapı destekleri yoluyla gerçekleştirilir.

Sistemik Tökezlemeler

İnovasyon sürecini ve ekonomik büyümeye olan katkısını anlamaya yönelik olarak, 1960 sonrasında yapılan kuramsal çalışmalar (Yeni Büyüme Kuramı, Evrimci Kuramlar, Ulusal İnovasyon Sistemleri üzerinde odaklanan bazı kuramsal yaklaşımlar, Modern Enformasyon Kuramı vb.) ise, açıkça göstermiştir ki, pazar tökezlemelerinden ayrı olarak, belli sistemik tökezlemeler de¹⁵ inovasyon sisteminin işlemlerini olumsuz yönde etkileyebilir.

¹⁴ Paraskevas Caracostas ve Uğur Muldur'un anılan çalışması.

¹⁵ Bu bölüm için yararlanılan çalışma: Göker, A., “İnovasyonun Değişen Ortam ve Şartları: Hükümetlerin/Devletin Yeni Rolü”; OECD/DSTI/STP'nin bilim-teknoloji-inovasyon politikaları ile ilgili çalışmalarından (1998-1999) Derleme, Nisan 1999.

Sistemik t kezlemeler, inovasyon sisteminin farklı unsurları arasındaki uyumsuzluklardan (örneğin, üniversitelere verilen araştırma destekleri ile firmalara verilen araştırma destekleri arasında, sistemik bir bütünlük olmamasından) kaynaklanabilir. Dar alanda uzmanlaşmış kurumların katı tutumları, mevzuat engelleri, enformasyon ve telekomünikasyon açıkları ya da asimetrileri, şebekeleşme (“networking”) ya da personel dolaşımındaki eksiklikler, sistemik t kezlemelere yol açabilir. Hükümetler, inovasyon sisteminin iyi işlemlerini önleyen, bilgi ve teknoloji akışını engelleyen ve sonuçta, ulusal AR&GE faaliyetinin toplam etkinliğinin düşmesine yol açan, bu sistemik t kezlemelerle de uğraşmak durumundadırlar. Bu, hükümetlerce / devletçe üstlenilmesi gereken yeni roldür.

Ayrıca, hükümetler, vaat ettikleri toplumsal/siyasi (sosyopolitik) hedeflere ulaşılabilmesi için de, B&T alanına fon sağlamak zorundadırlar. Gerçekten de, bulaşıcı ya da viral hastalıkların artması ve çevrenin giderek kirlenmesi gibi sorunlar karşısında, hükümetler sessiz kalamazlar ve pazar güçlerinin, bu alanlara yapılacak ek yatırımların kârlı ve gerekli olup olmadığına karar vermelerini bekleyemezler.

AR&GE için Kamu Fonlarının Kullanılmasında Yakınlaşan Politikalar...

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, kamu fonlarının bilimsel ve teknolojik ilerlemenin finansmanında kullanılmasını haklı çıkartmak için, Batı hükümetleri, özetlenen bu farklı gerekçelerden bazen birine bazen de diğerine başvurmuşlardır. Bununla birlikte, 1980’lerin ortalarına kadar, önde gelen sanayi ülkelerince izlenen politikalar arasında önemli farklar olmuştur. Ama, 1980’lerden bu yana bu politikalar arasında bir yakınlaşmanın olduğu görülmektedir.

ABD’de, uzun süre, Federal Hükümet’in doğru rolü, temel araştırmaların ve savunma araştırmalarının desteklenmesi olarak görülmüştür. Avrupa’da, hükümet müdahalesi, yalnızca bu tür faaliyetler için değil, ülkelerin bağımsızlıklarını destekleyecek teknoloji altyapısının yaratılması ya da kaybedilen mahalli pazarların geri kazanılması vb. gerekçelerle, sını AR&GE için de mubah sayılmıştır. Bu arada, Japonya’da, Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı’nın (MITI) desteğinde uygulanan kamu ağırlıklı politikaların kazandığı başarı, Avrupa ve ABD’de izlenen sanayi ve teknoloji politikalarını etkilemeye başlamıştır.

1980'lerin ortalarından itibaren, sanayileşmiş ülkeler arasındaki görüş ayrılıklarının azaldığı görülmektedir. Örneğin, Japonlar, MITI'nin rol ve işlevi ile ilgili yeni bir model geliştirmişlerdir. ABD'de, Federal Hükümet, özel firmaların katıldığı, kamuyla ortak araştırma projelerini teşvike başlamıştır. Avrupa ülkeleri ise, "rekabet öncesi araştırma" ya da "jenerik teknoloji alanlarındaki araştırmalara" destek verme fikrini öne çıkararak kamunun sanayi araştırmalarına katılmasına belli bir sınır getirmişlerdir. Sonuçta, yalnızca, temel araştırmalara değil, özellikle sanayinin AR&GE faaliyetlerine de yardımda bulunulması gerektiği ve bunun için kamu fonlarının kullanılmasına ihtiyaç olduğu, ama bu müdahalelerin, şirketler arası rekabet ortamını bozmaması gerektiği hususunda uluslararası bir norm oluşmuştur. 1980'lerin sonunda ortaya çıkan bu görüş birliği, teknolojik AR&GE faaliyetlerinin finansmanına kamunun katılmasına cevaz veren **Dünya Ticaret Örgütü (WTO) Kuruluş Anlaşması ve Ekleri (Uruguay Turu Nihai Senedi)** ile uluslararası düzeyde resmîyet kazanmıştır. Bir başka deyişle, **Uruguay Turu Nihai Senedi, pazar ekonomilerinde AR&GE ve inovasyon faaliyetlerine kamu müdahalesinin meşruiyetini tescil etmiştir.**

İlk bölümde de belirttiğimiz gibi, Uruguay Turu Nihai Senedi kapsamındaki Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması, 'sınaî araştırma'larda, giderlerin % 75'ine; 'rekabet öncesi sınaî geliştirme'lerde % 50'sine kadar olan bölümünün devletçe karşılanmasına cevaz vermektedir.

Gerek 'sınaî araştırma' gerekse 'rekabet öncesi sınaî geliştirme' **inovasyonu** hedefleyen AR&GE faaliyetleridir. Bunların ilk bölümde verilen tanımlarından ve yukarıda işaret edilen 'sübvansiyon' oranlarından hareketle, pazar ekonomilerinde, AR&GE ve inovasyon faaliyetleri için kamu kaynaklarından sağlanabilecek destek ve devletin bu konuda üstlenebileceği rol konusunda, Uruguay Turu Nihai Senedi'nin cevaz verdiği sınırların son derece geniş olduğu söylenebilir.

Avrupa Topluluğu'nca, 1995'te benimsenen AR&GE'ye devlet yardımlarına ilişkin yeni sistemde, kamu yardımlarının tavanı daha düşük tutulmuştur: Uygulamalı araştırmalar için % 50; geliştirme faaliyeti için % 25. Ama, KOBİ'ler ya da dezavantajlı bölgelerdeki firmalar gibi, belli kategorilerdeki firmalara sağlanan devlet yardımları, Uruguay Turu Nihai Senedi ile öngörülen tavanlar aşılmamak koşuluyla, bu sınırların üzerine çıkarılabilmektedir.¹⁶

Bugün, önde gelen sanayileşmiş ülkelerin, teknolojik ilerlemenin kamu tarafından finanse edilmesi konusunda izledikleri politikalar arasında pek bir

¹⁶ "Yakınlaşan Politikalar" konusunda Paraskevas Caracostas ve Uğur Muldur'un anılan çalışmalarından yararlanılmıştır.

fark kalmamıştır. Tek fark, uygulanan seçme mekanizmaları ve finansman araçlarındadır.

Uruguay Turu Nihai Senedi, **diğerlerini yasaklarken niçin AR&GE’de teşvik getiriyor**, sorusunu yanıtladıktan sonra, sıra geldi ikinci soruya: **Sübvansiyonlar konusundaki dramatik değişiklik sanayimiz için gerçekten bir tehdit mi yaratıyor; yoksa, tam tersine, bu anlaşma, AR&GE ve inovasyonda atılım yapmak için gerçek bir fırsat mıdır?**

BÖLÜM III

Sübvansiyonlar ve Telâfi Edici Tedbirler Anlaşması Türkiye Açısından Ne Anlama Geliyor; Tehdit mi, Fırsat mı?

Sübvansiyonlarla ilgili düzenlemeler, Türkiye açısından, alışık olduğumuz terimlerle söylersek, her şeyden önce, “yatırım ve ihracat teşvikleri”nin, “Tarım Anlaşması”nda belirtilen durumlar dışında, bütünüyle ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir.

“Dava Edilemeyen Sübvansiyonlar” arasında sayılan ‘spesifik’ (belirli bir sanayi dalı ya da grubuna, bir teşebbüs ya da grubuna özgü) olmayan sübvansiyonlar ise, yapılacak yardımda ulusal çıkarlar açısından bir tercih hakkı bırakmadığı için, pek de uygulanabilir türden yardımlar değildir.

Demek ki, serbest bırakılanlar, daha çok, firmaların **AR&GE harcamaları** ve **çevre kurallarına uyum harcamaları ile ilgili yardımlar** ve bir de ‘dezavantajlı’ bölgelere verilen ama ‘spesifik’ olmayan yardımlardır.

Aslında, sübvansiyonlar konusunda Uruguay Turu Nihai Senedi ile gelen bu dramatik değişikliği, AR&GE ve inovasyonda atılım yapmak için gerçek bir fırsat -bu amaçla kullanılabilir bir imkân- olarak değerlendirmek mümkündür. Dramatik değişikliğin bu boyutunu, Türkiye’deki belli çevrelerin zamanında ve iyi algılayabildikleri kanısındayım. Bunun kanıtı, 1995 yılında başlanan, Cumhuriyet tarihinin en geniş kapsamlı AR&GE Yardımı uygulamasıdır.

Bu uygulama, Bakanlar Kurulu’nun 27.12.1994 tarih ve 94/6401 sayılı “İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı”nın 4. Maddesi’nin verdiği yetkiye dayanarak, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu’nun aldığı ve 1 Haziran 1995 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan **“Araştırma-Geliştirme (AR&GE)**

Yardıma İlişkin Karar” ile yürürlüğe konmuştur. AR&GE Yardımı Uygulaması, yine aynı Kurul’un, 4 Kasım 1998 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Kararı ile geliştirilmiştir. Bu uygulama yanında, 3 Nisan 1986 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Kurumlar Vergisi Genel Tebliği’nde yer alan “Araştırma ve Geliştirmeyi Teşvik Amacıyla Vergi Ertelemesi Uygulaması” da halen devam etmektedir.

DTM’nin gözetiminde, TÜBİTAK ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) eliyle yürütülen Türkiye’deki bu uygulama da, Uruguay Turu Nihai Senedi’nin cevaz verdiği sınırlar içindedir. Ancak, açık kâplilikle söylemek gerekirse, henüz inovasyon faaliyetlerini kendi AR&GE yeteneğine dayandırma ve bunun için de kendi AR&GE yeteneğini artırmaya yönelik stratejik bir atılım yapma noktasına pek de yakın olmayan sanayimiz, işaret edilen AR&GE Yardımı’ndan yeterince yararlanmamaktadır. Oysa, gümrük duvarlarının, kotaların bütünüyle kalkacağı ve eğer anlaşmaya varılırsa, uluslararası, sınır ötesi yatırımların önündeki engellerin kaldırılacağı bir dünyada sanayimizin varlığını sürdürebilmesi ve dünya ticaretinde belli bir yüzde ile ifade edilen ciddi bir paya sahip olabilmesi teknoloji yeteneğini ve bununla aynı anlama gelen AR&GE ve inovasyon yeteneğini artırabilmesine bağlıdır.

Burada kilit kavram inovasyon yeteneğidir. Çünkü inovasyon yeteneği, bilimsel ve teknolojik araştırmalar sonucu ortaya konan bulguları, **pazarlanabilir ya da toplumun yararına sunulabilir yeni ya da daha gelişkin bir ürün, üretim yöntemi, sistem ya da hizmete dönüştürebilme** yeteneği demektir. İşte bu yeteneği kazanmanın, artırabilmenin ve sürekli kılmanın en güvenilir yolu araştırma ve geliştirme yapmaktan geçmektedir.

Bu bağlamda, Uruguay Turu Nihai Senedi’nin Türkiye’nin sanayii için içerdiği tehditleri fırsata çevirebilmenin yolu da buradan ve cevaz verdiği yardımları bu yola yönelmenin kamçılayıcı bir unsuru olarak kullanabilmekten geçmektedir.

Son Söz Yerine...

Bu noktada sözü, TÜBİTAK, TTGV ve TUSİAD’ın düzenleyiciliğinde, 11 Eylül’de Ankara’da yapılan **III. Teknoloji Kongresi**’ndeki bazı konuşmacılara bırakacağız ve başkaca bir yorumda da bulunmayacağız.

UPAV Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Yavuz Ege dedi ki.....

“2005’te, tekstil ve konfeksiyonda, Gümrük Birliği’ne dahil olmayan ülkeler için AB’nin uygulamakta olduğu kotalar kalkacak. Türkiye, AB pazarında, bu kotaların kalkmasıyla serbest kalacak Uzak Doğu’daki rakipleri nedeniyle ciddi güçlüklerle karşılaşacak.

“ABD’nin uyguladığı kotalar da kalkacak; bu ilk bakışta, ABD pazarı için Türkiye’nin lehine bir durum; ama kotalar herkes için kalkacak. Bu açıdan ABD pazarında da Türkiye’nin durumu daha kolay olmayacak.

“Toplam imalat sanayii açısından da, Türkiye’nin rekabet gücünde AB ortalamasına göre azalma var. Türk sanayiinin teknoloji yeteneği/altyapısı zayıf...”

TOFAŞ Yönetim Kurulu Murahhas Azası Jan Nahum dedi ki.....

“Türkiye’nin dikkate değer bir üretim kabiliyeti var. Pek çok üretim alanında ve bu arada otomotiv sektöründe Türkiye bir üretim merkezi olma rolünü oynuyor. Ama, özellikle de otomotiv ve benzeri sanayi alanlarında, değer zincirinde, AR&GE ve satış sonrası hizmetlerin katma değer yaratılmasındaki payları üretime nazaran giderek çok büyük bir ağırlık kazanıyor. **Bu ise, sadece bir üretim merkezi olarak kalırsa, Türkiye’nin, katma değer yaratılmasındaki rol ve payının giderek azalması demektir.**

“Kaldı ki, Türkiye bir üretim merkezi olarak da geriden gelen ülkelere nazaran rekabet gücünü kaybetmektedir. Yeni rakipler üretim merkezi olma rolünü de bizden alabilirler. Yabancı ortaklarımız, otomotiv ana sanayiinde Türkiye’deki mevcut yatırımlarının büyüklüğü nedeniyle, şimdilik coğrafya değiştirme yoluna gitmeyebilirler; ama, yatırım tutarlarının çok büyük olmadığı otomotiv yan sanayii için aynı şeyi söylemek mümkün değildir.

“Otomotiv sanayiinde, üretimdeki rolümüzü sürdürürken mutlaka AR&GE ve satış sonrası hizmetlerde de yetenek kazanmak zorundayız. Türkiye bunu yapabilir mi? Biz firma olarak bunu yapabileceğimize inanıyoruz...”

“Ancak, yabancı ortaklı kuruluşlarda, özellikle de çoğunluk hissesinin yabancı ortağa ait olması halinde, bu türden stratejiler uygulamanın çok güç olduğuna işaret etmek gerekir.”

TTGV ve TESİD (Türk Elektronik Sanayicileri Derneği) Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Fikret Yücel dedi ki.....

“Türkiye jenerik teknoloji alanlarında inovasyon yeteneği kazanmak durumundadır. Ama, böylesi bir yeteneği ‘infotelecommunication’ teknolojileri alanında Türkiye’ye kazandırmayı amaçlayan **Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Plânı** siyasi erk tarafından benimsenmemiş ve yürürlüğe konmamıştır. Oysa, **TUENA** kısa adıyla anılan bu Ana Plân’ı, Başbakanlığın 5 Şubat 1996 günlü direktifi gereğince, Ulaştırma Bakanlığı’nın koordinatörlüğünde ve aynı

Bakanlığın Başkanlığını yaptığı, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, DPT, YÖK, TTGV, TESİD, TÜBİSAD ve Türk Telekom temsilcilerinden oluşan bir kurulun denetiminde, TÜBİTAK hazırlamıştır. Başta TESİD üyeleri, Türkiye'nin konu ile ilgili özel sektör sanayi kuruluşları, seçkin uzmanlarıyla, Ana Plân'ı hazırlama sürecine katıldılar, finansman desteğinde bulundular.

“1999 başlarında tamamlanan Ana Plân, bu yıl, 11 Ocak'ta, Çankaya Köşkü'nde düzenlenen bir törenle, bizzat Sayın Süleyman Demirel tarafından kamuoyuna duyuruldu. Ne var ki, başta da belirtildiği gibi, bu Ana Plân yürürlüğe konmuş değil.

“Yoksa, siyasi erk, Dünya Bankası uzmanlarınca hazırlanarak 1993 yılında yayımlanan ve Türkiye'yi yalnızca *'infotelecommunication'* teknolojilerinin iyi bir kullanıcısı haline getirmeyi amaçlayan Rapor'u mu benimsemiştir?

“Türkiye'de kullandığımız *'infotelecommunication'* teknolojilerinin ürünlerinde bugün Türkiye'nin fikri mülkiyet payı %5 dolayındadır. Oysa bu pay geçmişte %20 idi. Olması gerekense %50'dir...”

Avrupa Komisyonu, Araştırma Genel Direktörü'ne Bağlı Bölüm Başkanı, Prof. Dr. Uğur Müldür dedi ki.....

“Reagan döneminde, dönemin karakteristik özelliği olan liberal söyleme rağmen, ABD, 1980-1990 yılları arasında, Avrupa Birliği ile karşılaştırıldığında, AR&GE'ye, Federal Bütçe'den, 540 milyar \$ daha fazla yatırım yapmıştır. Bu fark, 1967-1990 yılları arasında, 1.260 milyar \$'dır.”

TÜSİAD Başkanı Dr. Erkut Yücaoğlu dedi ki.....

“Türkiye, AR&GE'ye ciddi ölçüde kaynak ayırmayan ama en çok para harcayan ülkelerden biri... Savunma tedariki ile ilgili ithalatımız yılda 4-5 milyar \$'dır; bunun içinde AR&GE bedeli olarak ödenen para, toplam tutarın %20'si mertebesinde, yani yaklaşık 1 milyar \$'dır. Diğer ithalatımız içindeki AR&GE ödemelerimizin payı da bir o kadardır. Demek, Türkiye, AR&GE için yılda yaklaşık 2 milyar \$ ödüyor. **Bu, Türkiye'nin, her yıl 20.000 yabancı araştırmacının yıllık istihdam ücretini ödemesi demektir.**”